"यज्जराव्याधिविध्वंसि वयसःस्तम्भकृत्तथा। चाक्षुष्यं हृद्यं दृष्यं भेषजं तद्रसायनम्"। रसायनस्य फलमाह 'दीर्घमायुः स्मृतीर्मेधामारोग्यं तरुणं वयः। देहेन्द्रियबलं कान्तिं नरो विन्देद्रसायनात्"। तद्विधिमाह "पूर्वे वयसि मध्ये वा मनुष्यस्य रसायनम्। प्रयुञ्जीत भिषक् प्रायः स्निग्धस्योदरतोः सदा। नाविशुद्धशरीरस्य युक्तो रसायनो विधिः। न भाति वाससि क्लिष्टे रङ्गयोग इवाहितः"। "शीतोदकं पयः क्षौद्रं घृतमेकैकशो द्विशः। त्रिशः समस्तमथ वा प्राक् पीतं स्यादपथ्यदम्। मण्डूकपर्ण्योः स्वरसः प्रभाते प्रयोज्य यष्टीमधुकस्य चूर्णम्। रसो गुडूच्यास्तु समूलपुष्पः कल्कः प्रयोज्यः खलु शङ्खपुष्प्याः। आयुःप्रदान्यामयनाशनानि बलाग्निवर्णस्वरवर्द्धनानि। मेध्यानि चैतानि रसायनानि मेध्या विशेषेण च शङ्खपुष्पी"। मण्डूकपर्णी ब्राह्मी। (वरमी) इति लोके, तदलाभे मण्डूकाऽपि प्राह्या तस्या अपि रसायनत्वात्। "माक्षिकेण तुगाक्षीर्या पिप्पल्या लवणेन च। त्रिफला त्रिवया वापि युक्ता त्रिद्वं रसायनम्। त्रिन्दूत्थं शर्करा शुण्ठी कषायमधुगुडैः क्रमात्। वर्षादिष्वभया प्राश्या रसायनगुणैषिणा। पुनर्नवस्यार्द्धपलं नवस्य पिष्टं पिबेद् यः पयसार्द्धमासम्। मासत्रयं तन्त्रिगुणं समां वा जीर्णोऽपि भूयः स पुनर्नवः स्यात्। ये मासमेकं स्वरसं पिबन्ति दिने दिने भृङ्गरजः सतुल्यम्। क्षीराशिनस्ते बलवीर्ययुक्ताः सद्वाशतं जीवनमाप्नुवन्ति। शतावरी सुविहितिका गुडूची सहस्रिकर्षा सह ताम्रमूली। एतानि कृत्वा समभागयुक्तान्याज्येन किं वा मधुनाऽवचिह्नात्। जराकृतान्मृत्युविमुक्तदेही भवेन्नरो वीर्यबलादियुक्तः। विभाति देवप्रतिमः स नित्यं प्रभावतो भूरिविवृद्धबुद्धिः। पीत्वाम्बुगन्धा पयसार्द्धमासं घृतेन तैलेन सुखाम्बुना वा। वीर्यस्य वृद्धिं वपुषो विधत्ते वाजस्य यस्य यथाम्बुवृष्टिः। अयःसमं युगगुरुत्वं योज्यः पलत्रयं व्योषपलानि पञ्च। पलानि चाष्टौ त्रिफलारजश्च कर्षं त्रिवृत यात्यमरत्वमेव। न केवलं दीर्घमिहायुरश्नुते रसायनं योषिविधं निषेवते। गतिं स देवर्षिनिषेवितां शुभां प्रपद्यते ब्रह्म तथैव चाव्ययम्"।

रसायनफला स्त्री रसायनमौषधविशेष इव फलं व्याधिघातकत्वात् यस्याः। कण्टिकारीवृक्षः त्रिका०।

रसायनश्रेष्ठ पु० रसायनेषु औषधभेदेषु श्रेष्ठः। पारदे राजनि०।

रसायनी स्त्री रसायनं रसस्यानमस्त्यस्या अच् गौ० ङीष्। १गुडूच्याम् २काकमाच्यां ३मण्डूकपर्ण्यां ४गोरक्षदुग्धायाम् ५मांसरूपायाञ्च राजनि०।

रसाल न० रसमालाति आ+ला-क ह्रस्व०। १सिन्दूरे २गन्धरसे मेदि०। ३शिखरिण्याम् (प्रियभेदे) तत्पाकविधिः जलाशब्दे २१८४ पृ० भावप्र० उक्तो दृश्यः। ४रसनायां ५दूर्वायां ६विदार्य्यां ७द्राक्षायाञ्च स्त्री मेदि०। ८आम्रे "रसालः साल: समदयूतोऽसना" नैषधम्। ९रम्भौ अमरः। १०पनसे शब्दर०। ११गोधूमे १२पुण्ड्रकेक्षौ च पु० राजनि०।

रसालिहा स्त्री रसां भूमिं लेढि स्पृशति लिह-क (चाकुलिया) क्षुपभेदे शब्दच०। [आख) वृक्षभेदे राजनि०।

रसाली स्त्री रसमालाति आ+ला-क गौरा०ङीष्। (पुडि

रसाश्वासा स्त्री रसां भूमिमाश्वासयति दलैः आ+श्वस-णिच अण्। पलाशीलतायाम् राजनि०।

रसास्वादिन् पु० रसं पुष्परसमास्वदते आ+स्वद-णिनि १भ्रमरे शब्दमा०। २मधुरशृङ्गारादिरसास्वादके त्रि स्त्रियां ङीप्।

रसिक पु० स्त्री० रसं वेत्ति अनुभवति ठन्। १सारसपक्षिणि राजनि० २अश्वे ३गजे सारसतः। स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। ४रसज्ञे त्रि०। रसोऽस्यास्ति ठन् ५[illegible] च त्रि मेदि०। ६रसालायाम् ७इक्षुरसे च स्त्री मेदि० ८काश्यप ९रसनायां स्त्री विश्वः।

रसित न० चु०रस-भावे क्त। १मेघादिशब्दे २विहगादिशब्दे च अमरः। कर्त्तरि क्त। ३शब्दवति कर्मणि-क्त ४आस्वादिते च त्रि०। [तत्रैव स्वार्थे क। तत्रार्थे।

रसन पु० रस-ल्युट्। लशुने शब्दच०। ओमन् रसोन

रसेन्द्र पु० रस इन्द्र इव। पारदे राजनि०।

रसेश्वर पु० रसः पारद ईश्वर इव तद्धेतुरसजातत्वात्। १ईश्वरतुल्ये रसे। तत्त्वज्ञानार्थं देहस्यैर्यसम्पादनद्वारा मुक्तिहेतुत्वमस्य माहेश्वरभेदाः प्रतिपेदिरे तन्मतञ्च सर्वदर्शनसंग्रहे प्रदर्शितं यथा

"अपरे माहेश्वराः परमेश्वरतादात्म्यवादिनोऽपि पिण्डस्यैर्यं सर्वोत्तमता जीवन्मुक्तिः सेत्स्यतीत्याख्याय पिण्डस्थैर्योपायं पारदादिपदवेदनीयं रसमेव सङ्गिरन्ते रसस्य पारदत्वं संसारपरपारप्राप्तिहेतुत्वेन तदुक्तम्